

Inclusief bewegingsonderwijs in het primair onderwijs

In het kader van dit topic kijkt de Haagse Hogeschool naar hoe het gesteld is met de leerlingen die in het kader van de 'Wet passend onderwijs' in het reguliere onderwijs blijven/geplaatst worden. In hoeverre kunnen ze (goed) deelnemen? Daarom wordt er onderzoek gedaan in acht Europese landen naar hoe de docent LO kan worden ondersteund bij het op een goede wijze integreren van deze leerlingen.

TEKST ESTHER VAN RIJN, HANS VAN EKDOM EN SANNE DE VRIES

Heden ten dage wordt er regelmatig gesproken over inclusief onderwijs. Maar wat verstaan we daar nu precies onder? Er bestaat een groot aantal definities, benaderingen en verwachtingen van inclusie (Florian, 2015). Op De Haagse Hogeschool wordt onder inclusief onderwijs verstaan: een leeromgeving die diversiteit erkent, participatie van elke student mogelijk maakt, fysieke belemmeringen zoveel mogelijk wegneemt en aansluit op leerbehoeften en voorkeuren. Inclusief onderwijs houdt rekening met de verscheidenheid aan vooropleidingen, culturele en sociale achtergronden, ervaringen en functiebeperkingen (De Haagse Hogeschool, 2017).

Nederland versus het buitenland

De verschillen in onderwijssystemen tussen landen zijn groot. In Italië, Noorwegen, Schotland en Spanje is er sprake van een inclusief onderwijsstelsel. Zij kennen geen speciaal onderwijs. In andere Europese landen, zoals Oostenrijk en Engeland, zijn er per regio of onderwijsdistrict verschillende onderwijsstelsels. Ook worden er in sommige landen op kleine schaal inclusieve onderwijsactiviteiten ontplooid door ouders of schoolteams (www.in1school.nl).

Passend onderwijs

In Nederland is in 2014 de Wet passend onderwijs (2014) ingevoerd. Met deze wet wordt ernaar gestreefd om alle kinderen een zo passend mogelijke plek in het onderwijs te bieden. Een plek waar het onderwijs iedere leerling uitdaagt, waar het onderwijs

uitgaat van ieders mogelijkheden en rekening houdt met de beperkingen van iedere leerling. Uitgangspunt is dat ieder kind als het kan naar het reguliere onderwijs gaat om op deze manier zo goed mogelijk voorbereid te worden op een vervolgopleiding en op een passende plek in de samenleving. In het kader van deze regeling krijgen leerkrachten in het reguliere onderwijs steeds vaker te maken met zorgleerlingen, leerlingen met extra behoeften ("additional needs"). Dit vraagt enorm veel van het vakdidactisch, organisatorisch, interpersoonlijk en pedagogisch handelen van de leerkracht. Uit een artikel op in1school.nl (2017) blijkt bijvoorbeeld dat in Gorinchem in 2005 afspraken zijn gemaakt om leerlingen in principe niet meer naar speciale scholen te verwijzen. Factoren die van groot belang leken in dit proces waren visie, opbouwen van deskundigheid, werken aan co-teaching en financiering. Door sommigen wordt dan ook gewezen op de verschillen tussen passend onderwijs en inclusief onderwijs. Bij passend onderwijs moet de leerling zich aanpassen aan de school. Een inclusieve school staat open voor iedereen en gaat ervan uit dat elk kind unieke talenten heeft. De school past zich aan de leerlingen aan (www.coalitievoorinclusie.nl).

Met de komst van de Wet passend onderwijs is het aantal zorgleerlingen in het regulier primair onderwijs toegenomen (DUO, 2017). In de dagelijkse praktijk blijkt het niet altijd even eenvoudig echt inclusief onderwijs te verzorgen. Dit geldt ook voor het bewegingsonderwijs.

Foto: Jan de Koning (KNVB)

▲ **Inclusief bewegingsonderwijs**
verdriet en vreugde

Het is een grote uitdaging om alle kinderen in de lessen bewegingsonderwijs voldoende aandacht en mogelijkheden te geven om zich optimaal te ontwikkelen. De diversiteit, ook in fysieke mogelijkheden, is toegenomen. Daarbij gaat het niet alleen om een stijging van het percentage kinderen met een fysieke beperking of gedragsproblemen in het reguliere primair onderwijs, maar ook om het toegenomen percentage kinderen met overgewicht of een motorische achterstand. Met deze toene-

Het proces van waarderen van diversiteit en het respecteren van de individuele verschillen die in elke school aanwezig zijn, is een voortdurende zoektocht naar betere manieren om te reageren op en te leren van diversiteit

mende diversiteit in scholen (gymzalen) is het van vitaal belang dat individuele verschillen worden erkend en begrepen door leerkrachten en kinderen. Bij het waarderen van diversiteit is het belangrijk dat leerkrachten de kinderen betrekken bij de dialoog over verschillen, diversiteit, tolerantie, vertrouwen, respect en inclusie (Unesco, 2015).

De Haagse Hogeschool doet in het kader van een Europees onderzoeksprogramma (Erasmus +) onderzoek naar mogelijkheden

DIPPE project:

Het Erasmus + project Disentangling Inclusion in Primary Physical Education inventariseert 'good practices' van inclusief bewegingsonderwijs in Europa en verwerkt deze in een online toolbox met lesmodules voor vak- en groepsleerkrachten.

om (vak)leerkrachten te ondersteunen bij "inclusief bewegingsonderwijs". Het project heet "Disentangling Inclusion in Primary Physical Education" (afgekort als DIPPE) en wordt uitgevoerd door opleidingsdocenten en onderzoekers uit acht Europese landen, te weten Luxemburg, Spanje, Schotland, Ierland, Engeland, Slowakije, Zwitserland en Nederland.

In het onderzoek wordt inclusie begrepen als een gevoel van saamhorigheid, wat inhoudt dat je je gerespecteerd en gewaardeerd voelt voor wie je bent, en dat je een niveau van ondersteunende energie en betrokkenheid van anderen voelt. Dit betekent dat diversiteit wordt gewaardeerd en wordt bevorderd binnen leergemeenschappen. In overstemming met Overton, Wrench en Garrett (2017) wordt in het consortium de noodzaak benadrukt om een kritisch begrip van inclusie te ontwikkelen – het gaat niet alleen om het herkennen van verschillen, maar ook om het voorzien in verschillen door middel van aanpassingen en wijzigingen in het curriculum en de pedagogiek.

Waarderen en respecteren

Het proces van waarderen van diversiteit en het respecteren van de individuele verschillen die in elke school aanwezig zijn, is een voortdurende zoektocht naar betere manieren om te reageren op en te leren van diversiteit. Dit proces omvat het identificeren en wegnemen van belemmeringen voor participatie door middel van creatieve probleemoplossing om volledige participatie en het bereiken van leerresultaten in het hele curriculum mogelijk te maken. Het waarderen van diversiteit vereist het ontwikkelen van manieren om iedereen in de klas volledig te betrekken en te laten profiteren, ongeacht de extra behoeften van de kinderen. Er is geen 'one size fits all'-oplossing, maar er zijn algemene principes die in veel contexten kunnen worden toegepast.

Ten eerste, om de prestatie van elk kind te bevorderen, kan worden gestart met een volledig en nauwkeurig begrip van de vaardigheden, bekwaamheden en behoeften van alle leerlingen. Dit stelt de leerkracht in staat om de juiste doelen en ondersteuning binnen de gymzaal te identificeren. Dit kan worden gedaan met de steun van een multidisciplinair team. Het kind zelf, de ouders, betrokken zorgverleners zoals bijvoorbeeld fysiotherapeuten, de vakleerkracht

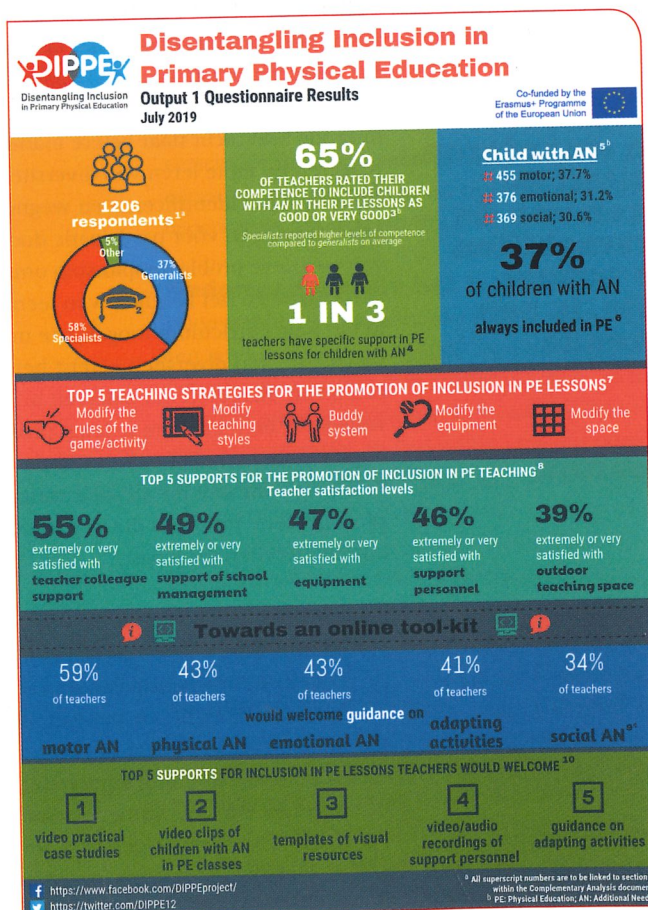
en de groepsleerkracht kunnen elkaar voorzien van relevante informatie van waaruit een aanpak binnen het bewegingsonderwijs opgesteld kan worden.

Ten tweede kan het huidige curriculum volledig en nauwkeurig worden geëvalueerd en worden aangepast om manieren te vinden om aan de behoeften en mogelijkheden van elk kind te voldoen, zowel voor degenen met als zonder extra behoeften. Dit stelt elk kind in staat om te floreren binnen de lichamelijke opvoeding. Voorafgaand aan de ontwikkeling van de toolbox is er een Europees vragenlijst onderzoek uitgevoerd om per land in kaart te brengen wat de situatie is ten aanzien van inclusief onderwijs in het bewegingsonderwijs en welke behoeften de groeps- en vakleerkrachten hebben aan ondersteuning van de dagelijkse praktijk in de gymzaal. Er hebben 1206 respondenten uit 19 Europese landen aan het vragenlijst onderzoek meegedaan. Daarnaast is er een literatuuronderzoek uitgevoerd en is er een expertmeeting gehouden om de resultaten van de vragenlijst te interpreteren en aanbevelingen te formuleren voor het ontwikkelen van ondersteuning van de leerkrachten in de vorm van thematische modules en een toolbox.

Inclusief bewegingsonderwijs in Europa

Uit het vragenlijstonderzoek kwam het volgende naar voren:

DIPPE Infographic,
mei 2020

- Slechts 37% van de kinderen neemt altijd deel aan de lessen bewegingsonderwijs.
- Meer dan 60% van de leerkrachten vindt inclusief bewegingsonderwijs op de basisschool in hun land belangrijk.
- 58% van de kinderen krijgt bewegingsonderwijs van gespecialiseerde vakleerkrachten, terwijl 37% van de kinderen les krijgt van groepsleerkrachten.
- 65% van de leerkrachten beoordeelde hun competentie om kinderen met extra behoeften in hun lessen bewegingsonderwijs te betrekken als goed of zeer goed (hoewel specialisten doorgaans hogere competentieniveaus rapporteren dan generalisten en anderen).
- Ongeveer de helft van de leerkrachten is redelijk tot zeer tevreden over de ondersteuning die ze ontvangen van onderwijscollega's, schoolleiding en ondersteunend personeel, om meer inclusief bewegingsonderwijs te realiseren.
- Slechts 25% van de leerkrachten geeft aan zeer tevreden te zijn over de digitale hulpmiddelen als ondersteuning, 40% is matig tevreden en 30% ontevreden.
- Leerkrachten zijn tevreden over de ondersteuning van vakverenigingen voor bewegingsonderwijs, nascholingscursussen en gehandicaptenorganisaties.

De leerkrachten passen momenteel een aantal leerstrategieën toe om inclusief bewegingsonderwijs te bevorderen, waaronder het aanpassen van de regels van de activiteit, de onderwijsstijl, ruimte en materialen en het bevorderen dat een kind samenwerkt met een "maatje" in de les. Deze leerstrategieën zullen meegenomen worden bij de ontwikkeling van de thematische lesmodules, aangevuld met strategieën die in de literatuur zijn geïdentificeerd. De leerkrachten hebben aangegeven vooral behoefte te hebben aan ondersteuning in het lesgeven aan leerlingen met motorische-, fysieke- en sociaal-emotionele aanvullende behoeften. Daarnaast werden zaken genoemd als het aanpassen van de activiteiten en arrangementen aan de behoeften van kinderen, omgaan met kinderen met obesitas, chronische ziektes en leerproblemen (Marron et al., 2019). Hoewel de respondenten zich over het algemeen gesteund voelden in hun professionele ontwikkeling, blijkt er toch veel behoefte te zijn aan ondersteuning door middel van:

- Video's en scenario's van leerkrachten die kinderen met extra behoeften in de lessen bewegingsonderwijs ondersteunen ("good practices")
- Videoclips van kinderen met extra behoeften in de lessen bewegingsonderwijs
- Visuele hulpmiddelen en bronnen ter ondersteuning van het leren.

- Video- en/of geluidsopnames van ondersteunend personeel, bijv. fysiotherapeuten en ergotherapeuten
- Begeleiding bij het aanpassen van activiteiten, het geven van gedifferentieerd onderwijs op maat

Samengevat bleek uit het vragenlijstonderzoek dat veel leerkrachten zich competent voelen om kinderen met aanvullende behoeften in hun lessen lichamelijke opvoeding op te nemen. Ze zijn echter niet in staat om alle kinderen in de les te betrekken zonder verdere ondersteuning zoals hierboven beschreven.

Thematische modules en de online toolbox

Op basis van de bevindingen uit het vragenlijstonderzoek, wetenschappelijke literatuur en bestudering van beleidsdocumenten, handboeken en lesmethodieken en -materiaal uit de verschillende landen, is besloten acht thematische modules te ontwikkelen ter ondersteuning van inclusief bewegingsonderwijs. De eerste module is meer algemeen van aard en biedt een theoretisch kader voor een beter begrip van inclusief onderwijs en het plannen en organiseren daarvan in de praktijk. De overige zeven modules richten zich op een specifieke aanvullende behoefte:

- 1 Inclusief bewegingsonderwijs: wat en hoe?
- 2 Motorisch
- 3 Fysiek
- 4 Sociaal-emotioneel
- 5 Chronische aandoeningen
- 6 Sensorisch (zien en horen)
- 7 Verbale- en non-verbale communicatie
- 8 Aandacht en concentratie.

Deze modules zullen in een (gratis) online toolbox beschikbaar worden gesteld en zodoende de mogelijkheid bieden om een leerkrachtennetwerk te creëren dat via internet kan communiceren, voorbeelden van inclusieve praktijk in het onderwijs in lichamelijke opvoeding kan delen en mentorschap kan bevorderen. In de diverse modules wordt specifiek aandacht gegeven aan:

- Het helpen nadenken over de context en de uitgangspunten van het eigen onderwijs alvorens te kijken naar de specifieke uitdaging
- Het overbruggen van de kloof tussen theorie en praktijk
- Leerkrachten stimuleren een breed aanbod aan bewegingsactiviteiten aan te bieden, aangepast aan het niveau en de behoefte van de individuele leerling, zodat kinderen een activiteit als plezierig gaan ervaren, ervan leren en gemotiveerd worden een leven lang met plezier te blijven bewegen
- Modellen van inclusieve onderwijsstrategieën, bijvoorbeeld STEP, TREE
- Ontwikkeling van onderwijsplannen in verband met extra behoeften van het kind

- Het verstrekken van visuele hulpmiddelen en overige nuttige bronnen
- Het verstrekken van video's van 'good practices'.

Aankondiging studiedag "Inclusief bewegingsonderwijs"

Een van de doelstellingen van het DIPPE-project is om kennis en ervaring op het gebied van inclusief bewegingsonderwijs te delen met de (vak)leerkrachten in het primair onderwijs in de diverse Europese landen. Dat gebeurt deels met de hiervoor beschreven toolbox, maar ook door het in eigen land organiseren van een studiedag met lezingen en praktische workshops over dit onderwerp. De Halo is voornemens dit samen met de KVLO en de andere ALO's in Nederland te organiseren voor een brede doelgroep. We richten ons hierbij niet alleen op vakleerkrachten, maar ook op groepsleerkrachten die bewegingsonderwijs verzorgen. Natuurlijk zijn ALO-/Pabo-studenten en -leerkrachten ook van harte welkom. Door de coronacrisis is de planning hiervan helaas nog onzeker, maar we gaan ons best doen dit begin 2021 te organiseren. Dan zal ook de toolbox nader worden geïntroduceerd en online beschikbaar komen.

Aanbevelingen

Het is voor elke leerkracht een uitdaging om alle leerlingen daadwerkelijk te betrekken bij alle lessen en onderwijs op maat te verzorgen, en in het bijzonder de kinderen die aanvullende behoeften hebben in het reguliere onderwijs. Het is daarom aan te bevelen om de randvoorwaarden voor goed onderwijs zo gunstig mogelijk te maken, waarbij te denken valt aan:

- Een groepsgrootte van maximaal 20 kinderen
- Ondersteuning van vakleerkrachten m.b.t. inclusief onderwijs (onderwijsassistent/ netwerken van collega's/ nascholing etc.)
- Coaching van groepsleerkrachten door vakleerkrachten (pedagogisch en methodisch-didactisch).

Ook in de opleiding van leerkrachten zou het thema inclusief onderwijs wellicht meer aandacht moeten krijgen, zodat studenten zich realiseren dat leerlingen op vele aspecten van elkaar verschillen, en dat gedifferentieerd onderwijs niet alleen op motorisch vlak nodig is maar dat het moet inspelen op alle andere mogelijke aanvullende behoeften van kinderen (fysiek, cognitief, sociaal-emotioneel, cultureel, communicatief etc.). Dat is misschien wel de paradox van inclusief onderwijs: om iedereen te betrekken bij de les en gelijke kansen te geven om te leren, zich te ontwikkelen en plezier te beleven aan het onderwijs moet de leerkracht juist oog hebben voor de verschillen die er zijn tussen kinderen en daar op inspelen met aangepast onderwijs, zonder een buitenbeentje te maken van het kind!

Bronnen

Coalitie voor inclusie. <https://coalitievoorinclusie.nl/informatie-over-inclusie/wat-is-inclusie/> geraadpleegd, 22 juni 2020

De Haagse Hogeschool (2017). *Onderwijsvisie & kader; voltijd bacheloronderwijs*. Den Haag: De Haagse Hogeschool.

DUO Onderwijsonderzoek & Advies, Woud, L. van der, Grinsven, V. van, Hootsen, M. (2017). *Onderzoek passend onderwijs*. Utrecht: DUO Onderwijsonderzoek & Advies.

Florian, L. (2015). Conceptualising inclusive pedagogy: The inclusive pedagogical approach in action. In JM Deppeler, T Loreman, R Smith & L Florian (eds), *Inclusive Pedagogy Across the Curriculum*. vol. 7, *Inclusive Pedagogy Across the Curriculum*, vol. 7, Bingley: Emerald Group Publishing Limited, pp. 11-24.

In1school.nl (2017, 23 maart). Inclusief onderwijs in Gorinchem:visie (1).

Geraadpleegd van www.in1school.nl

Marron, S., Murphy, F., Carty, C., Gallagher, J., Vecchione, H., Steel, E., & Scheuer, C. (2019). *DIPPE Intellectual Output 1 – Recommendation document on disentangling inclusive primary physical education*. Dublin: Dublin City University

Overton H., Wrench A., & Garrett R. (2017). Pedagogies for inclusion of junior primary students with disabilities in PE. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 22(4), 414-426.

United Nations Economic and Social Council (UNESCO) (2015a). *International Charter for Physical Education, Physical Activity and Sport* [online]. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235409e.pdf>

United Nations Economic and Social Council (UNESCO) (2015b). *Marseille Declaration* [online]. Retrieved from <http://www.justdoufit.com/marseille-declaration/>

United Nations Economic and Social Council (UNESCO) (2015c). *Quality Physical Education (QPE). Guidelines for policy-makers* [online]. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231101>

United Nations Economic and Social Council (UNESCO) (2015d). *The Pathway to Diversity* [online]. Retrieved from: <http://unesco.ittralee.com/about-us/pathway-to-diversity/>

Contact

j.w.vanekdom@hhs.nl

Kernwoorden

pedagogisch sportklimaat, bewegingsonderwijs